

Spis treści

Wykaz skrótów	11
Wstęp	15
Rozdział I. Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości dotyczące form dyskryminacji	19
1. Dyskryminacja bezpośrednia	19
1.1. Zarys ewolucji koncepcji w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości	19
1.2. Definicja dyskryminacji bezpośredniej w aktach prawa wtórnego Unii Europejskiej	22
1.3. Dyskryminacja bezpośrednia w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości	28
1.3.1. Porównywalność sytuacji na przykładzie wyroku w sprawie C-450/18, <i>Instituto Nacional de la Seguridad Social (dodatek do emerytury dla matek)</i>	28
1.3.2. Zamknięty katalog wyjątków od zakazu dyskryminacji bezpośredniej na przykładzie wyroku w sprawie C-450/18, <i>Instituto Nacional de la Seguridad Social (dodatek do emerytury dla matek)</i>	31
1.3.3. Praktyka administracyjna jako źródło dyskryminacji bezpośredniej na przykładzie wyroku w sprawie C-113/22, <i>TGSS (Refus du complément de maternité)</i>	34
2. Dyskryminacja pośrednia	36
2.1. Zarys ewolucji koncepcji w orzecznictwie	36
2.2. Definicje w aktach prawa wtórnego Unii Europejskiej	39
2.3. Kryteria dyskryminacji pośredniej – orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości	40
2.3.1. Niekorzystny wpływ neutralnego środka i krąg podmiotów chronionych na przykładzie wyroku w sprawie C-83/14, <i>CHEZ Razpredelenie Bulgaria</i>	40
2.3.2. Wykazywanie niekorzystnego wpływu neutralnego środka na grupę chronioną za pomocą danych statystycznych na przykładzie wyroku w sprawie C-161/18, <i>Violeta Villar Láiz przeciwko INSS i TGSS</i>	46

2.3.3. Obiektywne uzasadnienie środków stosowanych przez państwa członkowskie na przykładzie wyroku w sprawie C-625/20, <i>INSS (Cumul de pensions d'invalidité professionnelle totale)</i>	50
2.3.4. Obiektywne uzasadnienie środków stosowanych przez pracodawców na przykładzie wyroku w sprawach połączonych C-804/18 i C-341/19, <i>WABE</i>	53
3. Dyskryminacja ze względu na więcej niż jedno zabronione kryterium	56
3.1. Dyskryminacja ze względu na więcej niż jedno zabronione kryterium jako forma nierównego traktowania	56
3.2. Definicja dyskryminacji krzyżowej w aktach prawa wtórnego Unii Europejskiej	60
3.3. Dyskryminacja ze względu na więcej niż jedno kryterium w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości na przykładzie wyroku w sprawie C-148/22, <i>Commune d'Ans</i>	61
4. Podsumowanie	66

Rozdział II. Niedozwolone kryteria różnicujące z artykułu 19 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej w rozstrzygnięciach Trybunału Sprawiedliwości

1. Płeć	69
1.1. Specyfika kryterium i jego regulacja w prawie Unii Europejskiej	69
1.1.1. Specyfika kryterium	69
1.1.2. Regulacja kryterium w prawie Unii Europejskiej	74
1.2. Podmiotowy i przedmiotowy zakres zakazu dyskryminacji ze względu na płeć	81
1.2.1. Podmioty uprawnione i zobowiązane	81
1.2.2. Zakres przedmiotowy ochrony przed dyskryminacją ze względu na płeć	87
1.2.2.1. Równe traktowanie ze względu na płeć w zakresie zatrudnienia	87
1.2.2.2. Równe traktowanie ze względu na płeć w sferze zabezpieczenia społecznego	90
1.2.2.3. Zakaz dyskryminacji ze względu na płeć w dostępie do dóbr i usług	92
1.3. Wybrane przykłady regulacji krajowych oraz praktyk objętych zakazem dyskryminacji ze względu na płeć – przegląd orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości	94
1.3.1. Niedopuszczalność ograniczenia bezpośredniej skuteczności artykułu 157 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do przypadków „takiej samej pracy” na przykładzie wyroku w sprawie C-624/19, <i>Tesco Stores</i>	94
1.3.2. Odmienny wiek przejścia w stan spoczynku dla kobiet i mężczyzn – sędziów i prokuratorów na przykładzie wyroku w sprawie C-192/18, <i>Komisja przeciwko Polsce</i>	98

1.3.3. Przyznanie jedynie pracownikom uprawnienia do urlopu następującego po upływie urlopu macierzyńskiego na przykładzie wyroku w sprawie C-463/19, <i>Syndicat CFTC</i>	103
1.3.4. Zakaz środków wyłączających blankietowo możliwość zatrudnienia ze względu na płeć na przykładzie wyroku w sprawie C-203/03, <i>Komisja przeciwko Austrii</i>	108
1.3.5. Podsumowanie	111
2. Pochodzenie rasowe lub etniczne	112
2.1. Specyfika kryterium i jego regulacja w prawie Unii Europejskiej	112
2.1.1. Specyfika kryterium	112
2.1.2. Regulacja kryterium w prawie Unii Europejskiej	114
2.2. Podmiotowy i przedmiotowy zakres zakazu dyskryminacji ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne	116
2.2.1. Podmioty uprawnione i zobowiązane	116
2.2.2. Zakres przedmiotowy ochrony przed dyskryminacją ze względu na pochodzenie rasowe i etniczne	120
2.3. Przykłady regulacji krajowych oraz praktyk objętych zakazem dyskryminacji ze względu na pochodzenie rasowej i etnicznej – przegląd orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości	123
2.3.1. Oświadczenia pracodawcy o niezatrudnianiu pracowników o określonym pochodzeniu rasowym lub etnicznym jako dyskryminacja bezpośrednia na przykładzie wyroku w sprawie C-54/07, <i>Feryn</i>	123
2.3.2. Gorsze traktowanie osób należących do romskiej grupy etnicznej w zakresie dostarczania energii elektrycznej na przykładzie wyroku w sprawie C-83/14, <i>CHEZ Razpredelenie Bulgaria</i>	125
2.3.3. Podsumowanie	128
3. Religia i przekonania/światopogląd	128
3.1. Specyfika kryterium i jego regulacja w prawie Unii Europejskiej	128
3.1.1. Specyfika kryterium	128
3.1.2. Regulacja kryterium w prawie Unii Europejskiej	131
3.2. Podmiotowy i przedmiotowy zakres zakazu dyskryminacji ze względu na religię	134
3.2.1. Podmioty uprawnione i zobowiązane	134
3.2.2. Zakres przedmiotowy ochrony przed dyskryminacją ze względu na religię	141
3.3. Przykłady regulacji krajowych oraz praktyk objętych zakazem dyskryminacji ze względu na religię i przekonania – przegląd orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości	145
3.3.1. Przepisy krajowe przyznające prawo do dnia wolnego od pracy oraz ekwiwalentu za pracę w tym dniu członkom niektórych kościołów na przykładzie wyroku w sprawie C-193/17, <i>Cresco Investigation</i>	145

3.3.2.	Obowiązek przestrzegania określonej koncepcji małżeństwa wyznaniowego jako przejaw etyki opartej na religii lub przekonaniach na przykładzie wyroku w sprawie C-68/17, <i>IR</i>	147
3.3.3.	Zakaz noszenia symboli dających wyraz przekonaniom religijnym w miejscu pracy na przykładzie wyroku w sprawie C-157/15, <i>G4S Secure Solutions</i>	149
3.3.4.	Podsumowanie	156
4.	Wiek	156
4.1.	Specyfika kryterium i jego regulacja w prawie Unii Europejskiej	156
4.2.	Podmiotowy i przedmiotowy zakres zakazu dyskryminacji ze względu na wiek	163
4.3.	Przykłady regulacji krajowych oraz praktyk objętych zakazem dyskryminacji ze względu na wiek – przegląd orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości	168
4.3.1.	Regulacje przewidujące ustanie stosunku pracy z powodu osiągnięcia określonego wieku na przykładzie wyroku w sprawie C-143/16, <i>Abercrombie & Fitch Italia</i>	168
4.3.2.	Regulacje ustalające granice wieku dla celów rekrutacji na przykładzie wyroku w sprawie C-304/21, <i>VT przeciwko Ministero dell'Interno</i>	173
4.3.3.	Regulacje określające zasady wynagradzania i awansów	177
4.3.4.	Regulacje dotyczące rozwoju kariery zawodowej (w tym uwzględniania doświadczenia zawodowego)	178
4.3.5.	Pozostałe regulacje krajowe	180
4.3.6.	Podsumowanie	182
5.	Niepełnosprawność	183
5.1.	Specyfika kryterium i jego regulacja w prawie Unii Europejskiej	183
5.1.1.	Ewolucja pojęcia niepełnosprawności w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości	183
5.1.2.	Regulacja kryterium w prawie Unii Europejskiej	190
5.2.	Podmiotowy i przedmiotowy zakres zakazu dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność	196
5.2.1.	Podmioty uprawnione i zobowiązane	196
5.2.2.	Zakres przedmiotowy ochrony przed dyskryminacją ze względu na niepełnosprawność (ze szczególnym uwzględnieniem postanowień dyrektywy 2000/78)	198
5.3.	Przykłady regulacji krajowych oraz praktyk objętych zakazem dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność – przegląd orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości	200
5.3.1.	Regulacje i praktyki dotyczące rozwiązania umowy o pracę z osobą niepełnosprawną na przykładzie wyroku w sprawie C-397/18, <i>Nobel Plastiques Ibérica</i>	200

5.3.2. Pozostałe regulacje krajowe i praktyki	204
5.3.3. Podsumowanie	206
6. Orientacja seksualna	207
6.1. Specyfika kryterium i jego regulacja w prawie Unii Europejskiej	207
6.1.1. Specyfika kryterium	207
6.1.2. Regulacja kryterium w prawie Unii Europejskiej	211
6.2. Podmiotowy i przedmiotowy zakres zakazu dyskryminacji ze względu na orientację seksualną	213
6.2.1. Podmioty uprawnione i zobowiązane	213
6.2.2. Zakres przedmiotowy ochrony przed dyskryminacją ze względu na orientację seksualną	216
6.3. Przykłady regulacji krajowych oraz praktyk objętych zakazem dyskryminacji ze względu na orientację seksualną – przegląd orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości	219
6.3.1. Gorsze traktowanie osób homoseksualnych w zakresie dostępu do zatrudnienia i pracy w postaci homofobicznych oświadczeniach na przykładzie wyroku w sprawie C-81/12, <i>Asociația Accept</i>	219
6.3.2. Gorsze traktowanie osób ze względu na orientację seksualną w dostępie do i warunków działalności na własny rachunek na przykładzie wyroku w sprawie C-356/21, <i>TP (Monteur audiovisuel pour la télévision publique)</i>	223
6.3.3. Gorsze traktowanie osób pozostających w związkach jedнопłciowych w zakresie wynagradzania i innych warunków pracy na przykładzie wyroku w sprawie C-267/06, <i>Maruko</i>	226
6.3.4. Gorsze traktowanie rodzin osób nieheteronormatywnych w zakresie swobody przepływu osób na przykładzie wyroku w sprawie C-673/16, <i>Coman i in.</i>	231
6.3.5. Podsumowanie	236

Rozdział III. Sądowa koncepcja dopuszczalnych odstępstw od zakazu dyskryminacji

1. Odstępstwa o charakterze ogólnym	239
1.1. Obiektywne uzasadnienie w ramach zakazu dyskryminacji pośredniej ...	239
1.1.1. Ogólna charakterystyka koncepcji	239
1.1.2. Etapy kontroli obiektywnego uzasadnienia na przykładzie wyroku w sprawie C-223/19, <i>YS (emerytury zakładowe personelu kierowniczego)</i>	242
1.1.3. Cele uznane za zgodne z prawem: ocena środków państw członkowskich na przykładzie wyroku w sprawie C-123/10, <i>Brachner</i>	245
1.1.4. Cele uznane za zgodne z prawem: ocena środków pracodawców na przykładzie wyroku w sprawie C-427/11, <i>Kenny i inni</i>	248

1.1.5.	Test proporcjonalności na przykładzie wyroku w sprawie C-389/20, <i>TGSS (Chômage des employés de maison)</i>	252
1.1.6.	Podsumowanie	255
1.2.	Wymagania zawodowe	256
1.2.1.	Przesłanki zastosowania wyłączenia	256
1.2.2.	Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości dotyczące wyjątku od zakazu dyskryminacji ze względu na płeć na przykładzie wyroku w sprawie C-595/12, <i>Napoli</i>	259
1.2.3.	Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości dotyczące dyskryminacji ze względu na wiek na przykładzie wyroku w sprawie C-304/21, <i>VT przeciwko Ministero dell'Interno</i>	261
1.2.4.	Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości dotyczące religii na przykładzie wyroku w sprawie C-188/15, <i>Bougnaoui i ADDH</i>	266
1.2.5.	Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości dotyczące niepełnosprawności na przykładzie wyroku w sprawie C-824/19, <i>Komisia za zashtita ot diskriminatsia</i>	270
1.2.6.	Podsumowanie	275
1.3.	Środki niezbędne w społeczeństwie demokratycznym	275
1.3.1.	Charakter odstępstwa	275
1.3.2.	Ocena skuteczności powołania się na omawiane odstępstwo na przykładzie wyroku w sprawie C-795/19, <i>Tartu Vangla</i>	278
2.	Odstępstwa dotyczące poszczególnych kryteriów	283
2.1.	Uzasadnione odmienne traktowanie ze względu na płeć w zakresie dostarczania towarów i usług na przykładzie wyroku w sprawie C-236/09, <i>Test-Achats</i>	283
2.2.	Wyjątki od zakazu dyskryminacji ze względu na wiek	287
2.2.1.	Przesłanki zastosowania wyłączenia	287
2.2.2.	Uzasadnienie regulacji krajowych dotyczących ustania stosunku pracy z powodu osiągnięcia określonego wieku na przykładzie wyroku w sprawie C-143/16, <i>Abercrombie & Fitch Italia</i>	289
2.2.3.	Regulacje określające zasady wynagradzania i awansów na przykładzie wyroku w sprawach połączonych C-501/12 do 506/12 oraz C-540-541/12, <i>Specht i inni</i>	298
2.2.4.	Pozostałe regulacje i praktyki krajowe	303
2.2.5.	Podsumowanie	310
2.3.	Racjonalne usprawnienia dla osób niepełnosprawnych	315
2.3.1.	Regulacje prawne	315
2.3.2.	Doprecyzowanie pojęcia racjonalnych usprawnień na przykładzie wyroku w sprawach połączonych C-335/11 i C-337/11, <i>HK Danmark przeciwko Dansk almennyttigt Boligselskab oraz Dansk Arbejdsgiverforening</i>	317

2.3.3. Zwolnienie osoby niepełnosprawnej bez uprzedniego wprowadzenia racjonalnych usprawnień na przykładzie wyroku w sprawie C-795/19, <i>Tartu Vangla</i>	320
2.3.4. Podsumowanie	323
3. Szczególna rola działań pozytywnych	324
3.1. Pojęcie, charakter prawny i regulacja w prawie Unii Europejskiej	324
3.2. Działania pozytywne na rzecz kobiet i mężczyzn na przykładzie wyroku w sprawie C-104/09, <i>Roca Álvarez</i>	330
3.3. Działania pozytywne na rzecz osób niepełnosprawnych na przykładzie wyroku w sprawie C-406/15, <i>Milkova</i>	336
3.4. Działania pozytywne na rzecz pozostałych grup chronionych na przykładzie wyroku w sprawie C-193/17, <i>Cresco Investigation</i>	338
3.5. Podsumowanie	340
Uwagi końcowe	343
Bibliografia	351